

A magyarországi közművelődési intézmények feltételrendszere a statisztikák mentén

Oszlánczi Tímea

A közművelődés ágazatának átalakítása, fejlesztése az elmúlt évtizedekben bekövetkező társadalmi és gazdasági változások okán elengedhetetlenül szükséges válasz volt, amely fejlesztésnek egyik alapvető eszköze a területre irányadó, törvényi szintű új jogi keretek megalkotása, valamint az ehhez kapcsolódó rendeletekben foglalt részletszabályok kidolgozása volt. Az *1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről* 2017. évi LXVII. törvény által történő módosítása a minőség biztosítását, valamint a helyi igényeket helyezte középpontba (Váradi és Várnagy, 2001; Ponyi, 2015 és Juhász, 2016). A részletesen ki- és átdolgozott fogalomrendszer homlokterében az alapszolgáltatások állnak, amelyek a közösségi művelődési közszolgáltatások hozzáféréseinek garanciális elemeként funkcionálnak.

Az alapszolgáltatások biztosításának letéteményesei a közművelődési intézmények. A szervezet- és intézményrendszer jogi keretek között történő újradefiniálása során kialakításra került az egyes intézménytípusok zárt rendszere, továbbá meghatározásra kerültek az azokra vonatkozó szakmai minimum feltételei is. A 2018. július 17. napján hatályba lépett *20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről* részletes kidolgozását adja az egyes intézménytípusokhoz rendelt tárgyi, infrastrukturális, valamint személyi feltételeknek. A jogalkotó a felkészülési idő **végének** a tárgyi és infrastrukturális feltételek esetén 2020. január 1-jét, míg a személyi feltételek teljesítésére 2021. január 1. napját jelölte meg.

Jelen tanulmányunkban áttekintést kívánunk adni a rendelet szabályozási körébe tartozó, a hatálybalépését megelőző időszakban fennálló hazai infrastrukturális helyzetről a kulturális statisztikai adatbázis segítségével használva. A közművelődési feladatellátást alapfeladatként teljesítő jogalanyok – közművelődési intézmény, közösségi színtér, egyesület, alapítvány, közalapítvány, gazdasági társaság, egyéni vállalkozás – 2008 óta fennálló kötelezettsége, hogy minden naptári évben az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program 1438-as számú jelentésének elektronikus kitöltésével adatot szolgáltatassanak az Emberi Erőforrások Minisztériumának. Mindezt alapul véve az elérhető (kultstat.

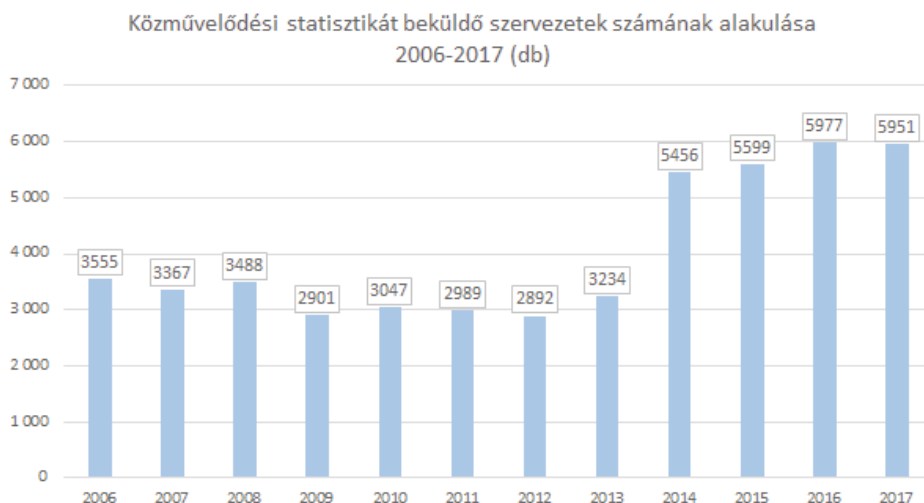
emmi.gov.hu) statisztikai adatbázisban foglalt adatok jól kapcsolhatóak a tanulmányunkban foglalt helyzetkép jellemzéséhez.

A közművelődés színterei és intézményei

Az alapszolgáltatások folyamatos hozzáféréseinek érdekében a jogalkotó a települési önkormányzatok feladatává tette, hogy a jogszabályi előírásoknak megfelelően közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosítsanak (1997. évi CXL. tv. 77. § [1] bekezdés).

A jogszabály módosításának eredményeképpen a feladatellátás alapegységeként a közösségi színteret jelölte meg, hiszen differenciált módon valamennyi megyei jogú városban, városban, fővárosi kerületben a települési önkormányzatnak közművelődési intézményt, míg valamennyi községben minimum közösségi színteret köteles biztosítani. A közösségi színtér meghatározását a törvény az alábbiak szerint adja meg: „... a települési, kerületi közösségi művelődés szervezése, a közművelődési alapszolgáltatások biztosítása érdekében fenntartott, működtetett vagy erre a célra alkalmassá tett és üzemeltetett, adott helyen rendszeresen működő, jogi személyiséggel nem rendelkező intézmény vagy egyéb létesítmény, helyiségegyüttes, épület” (1997. évi CXL. tv. 78/H. § [1] bek.). A közművelődési intézmények zárt rendszerébe pedig jelenleg a művelődési ház, a művelődési központ, a kulturális központ, a többfunkciós közművelődési intézmény, a népfőiskola, a népi kézműves alkotóház, a gyermek-, illetve ifjúsági ház, valamint a szabadidőközpont tartozik. A korábbi elnevezések esetlegesek voltak, azonban pontos definíciót a vonatkozó jogszabályok nem adtak. Az egyes településeken teljesen más elnevezésekkel illették az intézményeket, a feltételrendszer tekintetében pedig még utalás szintjén sem volt differenciálás (Kovalcsik 1986; Sári 2007; Szabó 2011). A jelenlegi szabályozás egyik markáns újítása éppen abban áll, hogy mind a színtér, mind az egyes intézménytípusok vonatkozásában részletesen kidolgozásra kerültek az ellátandó szakmai tartalmak, a tárgyi és infrastrukturális feltételek és a személyi elvárások minimum standardjai.

Az egyes szervezetek típus szerinti megoszlásának bemutatása előtt érdemes áttekinteni, hogy miképpen alakult a statisztikát beküldő intézmények száma, hogyan változott az adatszolgáltatásra vonatkozó elérhetőség a területen. (1. sz. ábra)

1. sz. ábra. Forrás: Kulturális Statisztika 2006–2017

Látható, hogy a kulturális statisztikai nyilvántartáson keresztül megjelenő szervezetek száma egyre inkább növekszik. Ennek oka egyfelől az újonnan létrejövő intézmények, színterek megjelenése, másfelől pedig az addig adatot nem szolgáltató szervezetek is elkezdnek megjelenni, így a 2016-os, illetve 2017-es évben az adatszolgáltató közművelődési szervezetek száma már megközelítette a hatszáz számot. Az ábrán jól látható, hogy a kötelezően előírt adatszolgáltatás önmagában még nem hozta meg az eredményét, több egyéb körülmény is szükséges volt az adatszolgáltatási motiváltság emelkedéséhez. Ezen körülmények közül kiemelhetjük az ellenőrzési rendszer kiépülését, valamint azt is, hogy 2014-től az egyes pályázati forrásokhoz való hozzáférés feltételei között már a kulturális statisztikához szükséges adatszolgáltatás teljesítése is szerepel (Márkus 2014; Dudás–Juhász 2016; Gégény 2017). Amennyiben a kulturális adatszolgáltatók elérési arányát az ország összes települése vonatkozásában vizsgáljuk, úgy megállapíthatjuk, hogy a 2014. évtől az elérte a 100%-os mértéket. (2. sz. ábra)

2. sz. ábra. Forrás: Kulturális Statisztika 2006–2017

A szervezetek típus szerinti besorolása alapján 2017-ben a közművelődési feladatellátást végzők több mint fele (57%) közösségi szintér, illetve valamilyen közművelődési intézmény formájában valósították meg a tevékenységüket, a fennmaradó részben (43%) pedig egyéb szervezettípusok (egyesület, alapítvány, közalapítvány, gazdasági társaság, egyéni vállalkozás) tevékenysége által. A 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi szinterek követelményeiről – mint címe is mutatja – a fenti feladatellátók közül kizárólag a közművelődési intézményeket, illetve a közösségi szintert vonta hatálya alá. Ezek esetében azonban részletes tárgyi, infrastrukturális és személyi elvárásrendszert teremtett a minőségi szolgáltatás nyújtása érdekében.

Az alábbiakban áttekintjük a tárgyi és infrastrukturális elvárások rendszerét a közösségi szintér, majd az egyes intézménytípusok vonatkozásában, majd megvizsgáljuk, hogy a rendelet hatálybalépését megelőzően milyen körülményeket kínáltak a szolgáltatók az igénybevevő polgárok számára.

A tárgyi és infrastrukturális feltételek a közösségi szintereken és közművelődési intézményekben

A 2018. július 9. napján kihirdetett rendelet mögötti alapvető jogalkotói szándék az volt, hogy a kulturális alapellátás széles körű igénybevételének érvényesítése mellett a minőséget garantáló elemek is részletes kidolgozást nyerjenek (Kary, Török, Juhász, Závogyán, Szedlacsek, Csulák-Muliter, Benkei-Kovács és Barnucz, 2018). A jogszabály a minimál standardok kidolgozását végezte el, amely azt jelenti, hogy bármely szolgáltatónak joga van eltérni a jogszabályban foglalt elvárási rendszertől, azonban azt csak egy irányba, nevezetesen a jogszabályi elvárások feletti szolgáltatás irányába teheti meg, vagyis többet lehet teljesíteni, kevesebbet azonban egyetlen intézmény sem kínálhat. A rendelet 4. §-a mindkét szervezettípusra egységes módon határozza meg azokat a minimum tárgyi és infrastrukturális feltételeket, amelyeket a közművelődési alapszolgáltatások megszervezésének helyszínén biztosítani kell, nevezetesen:

„a) legalább egy, legalább 25 fő befogadására, közösségi események, rendezvények, tanácskozások, képzések megtartására egyaránt alkalmas többfunkciós helyiséget,

b) az a) pontban meghatározott helyiség méretének és funkciójának megfelelő számú asztalt és széket,

c) polcrendszert, amely lehetővé teszi dokumentumok (könyvek, folyóiratok, szórólapok stb.) elhelyezését,

d) legalább 1 db bemutatók, előadások megtartására alkalmas prezentációs eszközt,

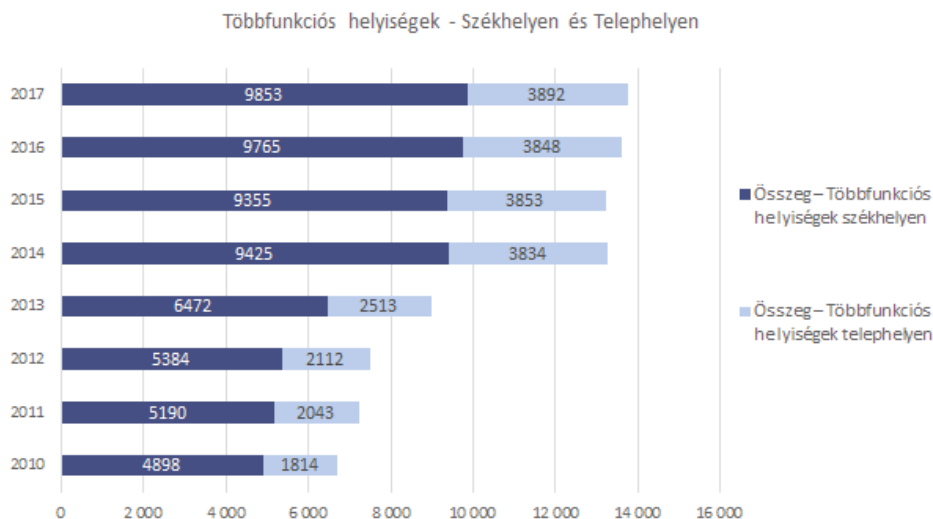
e) legalább 1 db audiovizuális anyagok lejátszására alkalmas eszközt,

f) legalább 1 db számítógépet, illetve korlátozás- és térítésmentesen igénybe vehető internet kapcsolatot.” (20/2018. [VII. 9.] EMMI rendelet 4. §)

Az alapvető elvárásként jelölt „többfunkciós helyiség” értelmezéséhez a jogalkotó segíti a jogalkalmazást azzal, hogy a rendeletben pontos meghatározását adják az előírt helyiségtípusnak. Ennek értelmében kell hogy valamennyi szervezettípus rendelkezzen egy olyan helyiséggel, amely „több közművelődési alapszolgáltatás biztosítására alkalmas, mobil berendezésekkel rendelkező, természetes fényvel is megvilágítható, szellőzéssel rendelkező helyiség”. (20/2018. [VII. 9.] EMMI rendelet 2. § 9. pont)

A többfunkciós helyiségek számát tekintve kedvező tendencia érvényesül, hiszen azok száma folyamatos növekedést mutat (az adatszolgáltatók számának növekedéséből fakadó növekedésen is túl). A központi ügyintézési és szolgáltatá-

si helyszínt jelentő székhelyeken 2014-re az előző évhez képest közel háromezerrel nőtt a többfunkciós helyiségek száma. A telephelyek tekintetében is elmondhatjuk, hogy ha kisebb mértékben is, de folyamatosan nő a számuk (3. sz. ábra).

3. sz. ábra. Forrás: Kulturális Statisztika 2006–2017

A többfunkciós helyiség mint minimum elvárás valamennyi szervezettípusnál alapvető szükségként jelenik meg, amennyiben azonban már közművelődési intézményként történik a szolgáltatás nyújtása, úgy a jogalkotó ezt önmagában már minimumként sem fogadja el elégséges infrastrukturális feltételként. Valamennyi közművelődési intézménytípusnál a többfunkciós helyiség alapértelmezett rendelkezésre állásán túl további feltételeket támaszt. Művelődési ház esetében további elvárás, hogy legalább egy 100 fő befogadására alkalmas többfunkciós helyiséggel is rendelkezzen, illetve legalább egy kiállítóterrel. A kiállítóter „kulturális javak bemutatására alkalmas, megfelelő mobil vagy rögzített függesztési- és installációs rendszerrel rendelkező helyiség” (20/2018. [VII. 9.] EMMI rendelet 2. § 5. pont). A művelődési központ típusú közművelődési intézménynél mindösszesen két, minimum 25 fő befogadására alkalmas többfunkciós helyiség szükséges, továbbá legalább egy 200 főt befogadó többfunkciós helyiség, legalább egy kiállítóter, legalább egy alkotóműhely, valamint egy legalább 25 fő befogadására alkalmas táncsterem. Kulturális központ esetén az infrastrukturális elvárások meglehetősen magasak, hiszen már legalább három, 25 fő befogadására alkalmas többfunkciós helyiség szükséges, legalább egy 275 főt befogadó többfunkciós helyiség,

legalább kettő kiállítótér, minimum egy alkotóműhely, valamint egy legalább 25 fő befogadására alkalmas táncterem. A népfőiskoláknál és a népi kézműves alkotóházaknál az alaptevékenységüket szem előtt tartva kerültek a többletelvárások megfogalmazásra, így a minimum feltételeken túl népfőiskola esetén még további három 25 fő, illetve legalább egy legalább 100 fő befogadására alkalmas többfunkciós helyiség, melegítőkonyha, valamint szabadtéri mozgásos, rekreációs lehetőséget biztosító terület szükséges. Népi kézműves alkotóháznál az alapfeltételeken túl egy kiállítótér és egy legalább kettő kézműves tevékenység oktatására, végzésére alkalmas alkotóműhely megléte az elvárás. Az addig jellemzően civil szervezeti keretek között működő népfőiskola közművelődési intézmények közé emelése a legutóbbi módosítás eredménye (Horváth 2018). „*A népfőiskola olyan nyitott tanulási, képzési közművelődési intézmény (művelődési ház, művelődési központ vagy kulturális központ), amelynek elsődleges tevékenysége az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása, különösen a felnőtt korosztály számára szakmai képzések szervezése*” (1997. évi CXL. tv. 78/D. §* [1] bekezdés). A törvény által adott meghatározásból jól látszik, hogy a népfőiskolák közművelődési intézménynek minősítésével azok egyik speciális típusát teremtették meg, hiszen az alapforma ebben az esetben is művelődési ház, művelődési központ vagy kulturális központ lehet.

Összegzés

Fentiekből jól látható, hogy a jogalkotói elvárások szintjén már készen áll a közművelődési alapszolgáltatások megvalósítását szolgáló infrastrukturális háttér. Érdekes azonban megjegyezni, hogy a részletesen bemutatott mennyiségi adatokat, minőségi mutatókat a statisztika kevésbé tudja mérni. Ennek egyik indoka, az infrastrukturális háttér fizikai kopása (állaga, állapota) és az esztétikai kopása (elavultsága, kopottsága) különböző szintű. Az elmúlt évek nagy infrastrukturális fejlesztéseinek hatására számos épület megújult, teljesen újak is épültek (pl. Agóra program), máshol azonban csak minimális fejlesztések zajlottak az épületek építése óta (Németh 2015). A másik oldal, hogy a szolgáltatást nyújtó szervezetek infokommunikációs fejlettsége is nagyon különböző. Láthattuk, hogy 2020. január 1. napjától már a közösségi színterek esetében is előírás az internet-hozzáférés biztosítása, azonban a 2017-es adatok szerint az adatszolgáltatásban részt vevő szervezetek között ennek még csak 76% a teljesülési aránya (Gégény 2017).

Láthattuk tehát, hogy a tárgyi és infrastrukturális feltételeket megfogalmazó, hivatkozott rendelet hatályba lépését megelőző években már elkezdődött

a terület ez irányú fejlődése, azonban az infrastrukturális követelmények megvalósítására kijelölt határidő közeledtével a jogalkotói szándék tényleges megvalósulása – az említett korlátok szerint – csak az ezt követő szakmafelügyeleti eljárások keretében válik vizsgálhatóvá.

Felhasznált irodalom:

- Dudás Katalin és Juhász Erika (2016): A közművelődés helyzete a 2015. évi statisztikák tükrében. *Szín – Közösségi Művelődés*, 3. szám, 4–11. Elérhető: http://epa.oszk.hu/01300/01306/00140/pdf/EPA01306_szin_2016_3_04-11.pdf
- Gégény, János (2017): A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók infokommunikációs fejlettsége – változások és változatlanságok. *Kulturális Szemle*, 8. szám.
- Horváth Zoltán (2018): Népfőiskolák, a közművelődés megújuló szinterei. *Kulturális Szemle*, 10. szám, Elérhető: <http://www.kulturalisszemle.hu/10-szam/junior-kutato-i-muhely/horvath-zoltan-nepfoiskolak-a-kozmuvelodes-megujulo-szinterei>
- Juhász, Erika (2016): *A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- Kary József, Török Rita, Juhász, Erika, Závogyán Magdolna, Szedlacsek Emília, Csulák-Multer Mariann, Benkei-Kovács Balázs és Barnucz Anita (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., Budapest.
- Kovalcsik József (1986): *A kultúra csarnokai I–III.: a közösségi művelődés szinterei, utópiák, mozgalmak, társadalomszervezés, a művelődési otthonok kialakulása*. Művelődéskutató Intézet, Budapest.
- Márkus Edina (2014): Közművelődés és felnőttképzés a statisztikák tükrében. *Kulturális Szemle*, 2. szám, 55–69. Elérhető: <http://www.kulturalisszemle.hu/2-szam/hazai-tudomanyos-muhely/markus-edina-kozmuvelodes-es-felnottkepzes-a-statisztikak-tukreben>
- Németh János (2015): *Közösségépítő Agorák Magyarországon. Terek – Közösségek – Emberek*. Nemzeti Művelődési Intézet, Budapest.
- Ponyi László (2015): Kulturális jog – kulturális feladatellátás – kulturális alapellátás. Megjegyzések a kulturális alapellátás fogalom- és rendszerbeli megközelítéseihez. *Kulturális Szemle*, 1. sz. 32–41.

- Sári Mihály (2007): A kultúra intézményrendszereinek történeti-funkcionális változásai. PTE FEEK, Pécs.
- Szabó Irma (2011): *Utópiák és valóság. Az elmélet és a gyakorlat ellentmondásai az általános művelődési központok fejlődésében.* Napkút Kiadó, Budapest.
- Váradi, László és Várnagy, Péter (2001): *Kultúra és képzés jogi szabályozása.* PTE FEEFI, Pécs.

Jogszabályok

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
2017. évi LXVII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről

Dr. jur. Oszlánzi Tímea
Eszterházy Károly Egyetem
Neveléstudományi Intézet
Andragógiai és Közművelődési Tanszék